

Nagymihály Zoltán

„Ünneptelen” felszabadulás

A magyar sajtó a szovjet kivonulás és a függetlenség kérdéseiről 1990 júniusában

„A magyar nép felkelése egy hét leforgása alatt új lapot írt a világtörténelemben, olyan eredményeket hozott, amelyeknek jelentősége messze túlterjed a kis ország határain. Harcunk legfőbb célja, a szovjet csapatok kivonása tényé vált, a szovjet páncélosok elhagyták fővárosunkat és megkezdik az ország területének kiürítését is. Ezzel újjáalakult az európai és a világhelyzet, olyan új lehetőségek teremtődtek, amelyek már magukban hordozzák a világméretű kibontakozás csíráit. A Duna-medencében Ausztria mellett most egy második semleges ország jön létre; amely egyaránt jó kapcsolatokat akar fenntartani minden néppel, elsősorban a szomszédos népekkel. Ezáltal megteremtődtek a semleges Közép-Európa létrehozásának feltételei, ami a jelenlegi helyzetben egyedül oldhatja meg a még rendezetlen nemzetközi kérdések nyugvópontra juttatását.”¹ E sorokat 1956. október 31-én írta az újjáalakult *Magyar Nemzet*ben a lapalapító Pethő Sándor fia, Tibor.² Nem véletlenül idézte meg e cikket majdnem harmincöt évvel később, 1991 júniusában ő maga, amikor a szovjet csapatok valóban és véglegesen elhagyták hazánk területét. A két írás tónusa közötti különbség szembetűnő: ezt nemcsak három

és fél évtized tapasztalata, de az eltérő világhelyzet és a szabadság kivívásának módja közötti különbség is okozhatta. A második írásból a pátosz és a távlatos remény szinte teljesen hiányzik – sokkal inkább a realitásokra és a megnövekedett felelősségre helyezi a hangsúlyt.³

Bár 1956-ot sokan – akár a legmagasabb szintű politikai szereplők közül is⁴ – megidézték, azt számos, 1991 júniusában a magyar sajtóban megjelent írás hangsúlyozta, hogy az eufória és az ünnep szinte teljesen hiányzik a magyar közbeszédből és –gondolkodásból. Volt, aki egyenesen közönyről és depresszióról, fáradtságról, a megélhetés mindennapi gondjairól számolt be,⁵ de olyan is, aki egyenesen „polgárháborús veszelmek” miatti szorongását fejezte ki.⁶ „Ünneptelen” – Bor Ambrus⁷ írásának címe jól kifejezte az aktuális hangulatot, egyben a kívülről látott egység mögötti törésvonalakat is felrajzolta. Jól érzékelt a különböző közjogi funkciót betöltő politikai szereplők – például a kormánykoalíció meghatározó szereplői és a főpolgármester – külön ünneplését, az általa ironikusan „kétségtelen európainak” és „kétes nemzetinek”

¹ Pethő Tibor: Világtörténelmet írunk. *Magyar Nemzet*, 1956. 10. 31. 1.

² Pethő Tibor (1918–1996): újságíró. 1942 és 1944 között a *Magyar Nemzet* szerkesztője, 1952 és 1957 között külpolitikai rovatvezetője, 1966-tól a szerkesztőbizottság tagja, 1973 és 1983, majd 1991 és 1992 között főszerkesztője, 1992 után a szerkesztőbizottság elnöke volt. 1976 és 1979 között a Magyar Újságírók Szövetségének (MÚOSZ) elnöke.

³ Pethő Tibor: A megbékélés szellemében. *Magyar Nemzet*, 1991. 06. 22. 1.

⁴ Dénes János ekkor már független (korábban MDF-es) országgyűlési képviselő, 1956-ban a Kőbányai Gyógyszergyár munkástanácsának elnöke a két esemény között párhuzamot vonva aláhúzza: ahogy a forradalom idején a „Ruszkik, haza”, a rendszerváltáskor a „Tovariszi konyec” fejezte ki leginkább a magyar társadalom életérzését. Für Lajos honvédelmi miniszter – aki a szabadságharc idején a debreceni események meghatározó alakja volt – egy interjúban szintén az 1956-os véráldozatot nevezte az elért szabadság és függetlenség „áldozatának”. In: Bozsik József: Elbocsátó szép üzenetek. Ön mit szól ehhez? – Képviselők a kivonulásról. *Magyarország*, 1991. 06. 28. 6.; Takács Sándor: Visszanyert függetlenségünk megőrzése történelmi felelősségünk. Nyilatkozik a miniszter. *Magyar Honvéd*, 1991. 06. 28. [4–5.] 4. Érdekes módon 1956 más irányból is említésre került. Kozma Gábor írása Mindszenty bíboros november 3-ai szónoklatának, az „Orosz Birodalommal” kapcsolatos barátság megtartásáról szóló szavait idézte. A hercegprímás nevezetes rádiószózatában így fogalmazott: „mi, a kis nemzet, barátságban, zavartalan, békés, kölcsönös megbecsülésben kívánunk lenni a nagy Amerikai Egyesült Államokkal és a hatalmas orosz birodalommal egyaránt”. In: Kozma Gábor: Június harmincadika. *Vas Népe*, 1991. 06. 12. 3.; Mindszenty József: *Emlékirataim*. Toronto, 1974, 437–441.

⁵ Lásd többek között: Faggyas Sándor: Függetlenségi nyilatkozat helyett. *Népszava*, 1991. 06. 01. 3.; Gyertyán Ervin: Keserű ünnep. *Pesti Hírlap*, 1991. 06. 22. 8.; Kozma i. m. 1991, 3.

⁶ Kozma i. m. 1991, 3.

⁷ Bor Ambrus (1921–1995): író, újságíró. 1976 és 1982 között a Magvető Könyvkiadó főszerkesztője.

2
I. évfolyam, 53. szám
1991. június 27., csütörtök

ÚJ MAGYARORSZÁG
POLGÁRI NAPILAP

Felolvasó szerkesztő:
KÖCSIS L. MIHÁLY
Főszerkesztő-helyettes:
KISS GY. JÁNOS MOLNÁR ISTVÁN
Lapigazgató:
DR. VÁRHELYI ANDRÁS

Szerkesztőség: 1085 Budapest VIII., Somogyi Béla u. 4.
Postafiók: 1415 Budapest, Pf. 196
Telefonok: 185 8008; 122 2864; *42 8923; 142 8375
Napi szerkesztés (délután): 122 2099
Telefax: 129 3313 (történelmi), 122 2289 (napi szerkesztés)

Tervező: a Magyar Posta. Előfizetési kérelmek feladásához postafióküzemeltetési és feladásmentesítési postai feljegyzéseket, valamint a Postafióküzemeltetési és Feladásmentesítési (MEUF) 1905 Budapesti X/II. Lelet w. 13/A kiegészítő vagy postafióküzemeltetési útviselésével a Postabank Rt. 210-90036 021-02786 számjegyén kell értesíteni.

Előfizetési díj az 1991. évi egy hónapra: 240 Ft, negyedévre: 720 Ft, fél évre: 1440 Ft.

Kelvezmény az előfizetőknek példányonként 3 Ft.
Külföldön szerkesztés: a Kultúra Kereskedelmi Vállalat Rt. 1085 Budapest, Postafiók 196.
Kiadja: a PUBLICA RT. a Hittérképlő Vállalat közreműködésével.
Feltételek: CZAKO GÁBOR ének.

Arthanum Nyomda. Feltételek: LŐSÖNCZY GYÖRGY vezényelgató
ISSN 1215-0188 Sp. - ISSN 1215-1386 vides.

BOR AMBRUS

Ünneptelen

Egy ismerősöm kérdezte az utcai hogyravagy és miújság után, hogy megyek-e június 30-án ünnepelni, és hova. Fölvontam a vállam, valamit feleltem.

Amikor tavaly Gizella királyné Regensburgból megjött a Dunán a harang, és acélkötélen, nesztelen-lassan fölronták a bazilika tornyába, a óren csend volt, csak a szemét emelte mindenki följebb és följebb a sokaságban, csupa felszegt homlokot véltem látni. Amikor idén meghallottam, hogy június utójára egy óra hosszat szólni fognak a harangok, úgy gondoltam, hogy majd elmegeyek a bazilikához, és külföldi a harangszót a templomlepcsőn. Amíg harangoznak, nem fogok rágyújtani. Majd eltűnök a kultúrterem, amelynek egyik szimbolikus tárgya a harang. Még azon, hogy gyönyörű neve az anyanyelvem ősi és már az első tatárjárás előtt nyelvemlékébe írott szava. Még hogy a hazától vagy hatszáz kilométerre nyugatnak egyszerű iszonyú felhőszakadás ért egy kisvárosban, és a görkös templom tornyában az első ézgenés után megkondult a harang, aztán szólt, az utolsó morajig. „Fulgura frango”, „mennye-követ megtrörök”, olvasható az írás régi harangokom, és ez az európai harangszemlékém még két éves sem lesz, amikor a templomlepcsőn fogok úlni.

Megteszem-e? Valahogy nincs kedvem semmilyen ünneplésre.

Az életkorom miatt-e? Meneitekre és sokadalmakra gondolva egy ideje úgy érzem,

rák, maticák, szerbek mai és holnapi kisanantja körülöttem, aki „quantité négligeable” vagyok, leszek. És az utolsó távozó katonaságot nézve az első népvándorló civileket látom befelé jónni holnap.

Rémültek vagyok? Ünneprontó vészmadár? Hiszen már ma elég körülnéznem ebben a Duna gyöngye, fővárosban, hogy mitán legyen a holnap hordafenyegőseiből. S így tovább. Túl sok rideg valóság zuhog, önironikus derűmre lavina. Csak azokat a felszabadult nyilatkozásokat hallom, akik azt mondják, hogy 30-ától fogva mindenkinek többszörös a felelőssége tettért és mulasztásért, és má-már nemzetgyalvának érzem magam, amiért úgy érzem: nagyon tudunk mi gyász- és életünnepelni, az iparkodást holnapra ígérve.

Es van, amiért számlát nyújtának be. Kamatoztatni és elmaradt hasznosítást inkasszálni mindazt a bizakodókedvet és életenergiát, amelyet nem meg szálló hadak és csatlósai csapatok le belőlem, hanem alig két, talán csak másfél év alatt az úgynevezett közvéleményformáló. Ismerősöm nem kívívón, hanem helyzetismerettel kérdezte, hogy a Kunságba megyek-e a koalícióval ünnepelni szabad állampolgárságot, vagy a főpolgármestert valamelyik rendezvényre, ahol egyaránt lesz klasszikus és magyar zene. Esztleg a harangok, mondiam államat fölönvona, és ismerősöm vállalt fölönvona bőlintott: keresztény kurzus. A számlát nincs hova benyújtanom, és még egy vidéki ünnepi médiatombolásra sem áruinak sehol bönögődül.

Elszennyezték a környezetemet. Nem érdekel, hogy mennyi a szovjet kerözín a tököli talajban. A látható még a szellemi szenny érdekel. Az, hogy mennyi mérég pártja a nemzeti közgyanban. Saját identitás-idegducimban. Szabadságünnepre hívnak, s még mindig azt írtatják, hogy kétes nemzeti vagyok-e, vagy kétségtelen európai. És miközben a médiamainpuláció módszeresen megáláz, a bulváraktívák szakadatlanul szolgálják a tudomatot málászató kemény rockzenét; belém kalapálják, hogy itt a nép nem szegény, hanem koldus, hogy itt nincs ügy, csak botrány; itt minden ülés és tárgyalás viharos, minden javaslat eredménye megszegyenítő kudarc; az

infláció nem súlyos, nem veszélyes, hanem vágató; itt ahol baj van, ott kizárólag csó; itt mindenki legpesszimistább hitó-európai nyomorult, „homo gallupienis”.

Elzenvedtem az értelmemet megcsúfoló népszavazás heccecet, horórcirkusz, taxifordalom ideológiai didadickéit (a ferradimárok azóta világ-nézeli bár nélkül revolvert riantanak egymásra a Várban a Hilton Szálló drozsján), telive vagyok katasztrófiákkal, semmi-se-drága-szenziókkal.

Mit ünnepeljek mához egy hétre, amikor egy hete sincs, hogy a módszeres antiszemizmus-gerjesztés kifulladásá után felrúptam a mai napi pedárta: merőnyelű készülő, készülőhetett, készülőhetett volna Izrael államenőke ellen: legalább némi tyandi maradjon rajtuk, névtelenített tyandi egy antiszemizának bélyegzett népen. Ünnepelni akartam a megbékélték egységét: ünnepelhetem-e? Telive vagyunk pangó mérgekkel, és ha nem hiszem, hogy június 30-a a főváros és az egész ország polgárainak ünnepe lesz! — mint a főpolgármester meghívó, arkepével és készjével ékes, oly kulturálit röpedulája tudatja, — akkor ünneptelen ruszokdevemért a negyedik hatalomra hártom a felelősséget.

A röpedula egy kivétel, udvarias mondata mintha nekem szólna: „Elnézést kérek azoktól, akik csendben szeretnek ünnepelni”.

Igen.
Talán a harangokkal.

Bor Ambrus *Ünneptelen* című írása az *Új Magyarország* 1991. június 27-ei számában. Fotó: Arcanum Adatbázis

nevezett táborok e kérdésben is tapasztalható elkülönülését.⁸ A különböző irányultságú megszólalók abban egyetértettek, hogy az ünneppel való teljes azonosulást leginkább az akadályozta, hogy a magyar társadalom nagy része nem érezte azt, hogy komoly szerepe lett volna a függetlenség kivívásában.⁹

Bár 1956-ot ekkorra már a politikai szereplők és a meghatározó sajtóorgánukok szinte teljes egységben forradalomként és a 20. századi magyar történelem pozitív eseményeként nevezték meg, néhány üzenetét nehezen tudták az 1991-es viszonyokra adaptálni. Klasszikusan ilyen volt a semlegesség – a szabadságharc egyik legmeghatározóbb követelése. Már jóval a szovjet csapatok kivonulása előtt

elkezdődött a kelet-közép-európai térség orientációinak újraszabása.¹⁰ Ami '56-ban a követelések *non plus ultrája* volt – a „két pogány közt, egy hazáért” semlegessége –, az '91-ben már sokak számára valamiféle megvalósíthatatlan utópiát, vagy káros el nem köteleződést, maradiságot jelentett. Ami '56-ban fel sem merül(het)ett, az pedig valamiféle mindenképpen és minél gyorsabban elérendő közös céljá vált. Göncz Árpád köztársasági elnök arra hívta fel a figyelmet, hogy a semlegesség csak kétpólusú Európában létezhet, egypólusú európai közösségben értelmét veszti,¹¹ míg Antall József miniszterelnök egy nyilatkozatában a '90-es évek második felére tetette az Európai Közösséghez való csatlakozás reális esélyét.¹² Für Lajos szintén arra hívta fel a figyelmet, hogy a magyar politika

⁸ Bor Ambrus: *Ünneptelen. Új Magyarország*, 1991. 06. 27. 2.

⁹ Faggyas i. m. 1991, 3.; Orbán Viktor: *Új tartalmú szuverenitás felé. Magyar Nemzet*, 1991. 06. 22. 7.; Hardi Péter: *Utcából. Új Magyarország*, 1991. 06. 28. 2.

¹⁰ Erről a kérdéstről lásd bővebben Jónás Róbert és Nagymihály Zoltán forrásközlését e számunkban.

¹¹ Wintermantel István: Göncz Árpád: Övni kell az irreális reményektől. *Magyar Nemzet*, 1991. 06. 22. 6.

¹² Kristóf Attila: Antall József: Szuverenitásunkat a belső stabilitás biztosítja. *Magyar Nemzet*, 1991. 06. 22. 6.

a „fejlett Nyugattal” keresi a kapcsolatokat, a semlegességi politikát pedig az elszigeteléssel azonosította.¹³ A nagyratörő vágyak persze nem mindig voltak összhangban az aktuális helyzettel. Ahogy Kukorelli István alkotmányjogász „közjogi tűnődése” között fogalmazott: a még a Varsói Szerződés létezése idején módosított alkotmány szerint „*érvényes nemzetközi szerződés értelmében idegen fegyveres erők állomásozhatnak az ország területén, s az alkotmány a hazai fegyveres erők irányítását idegen fegyveres erőknek is megengedi*”. A szerző arra hívta fel a figyelmet, hogy ez sokkal inkább „*kompországos*”, „*más katonai szövetségek felé kacsingató, mint semleges alkotmány*”. Az írás lehetőségként felvetette egy, a szuverenitás kérdésével összefüggő népszavazás kiírását is.¹⁴ Nem általános vélemény, de alighanem sokak közérzetét kifejező volt Szentmihályi Szabó Péter¹⁵ rövid, több vidéki napilapban megjelent karcolata: „Most itt vagyunk, Nyugat és Kelet között, a senkiföldjén, mert így, kifosztva senkinek sem kellünk igazán. De lehet-e független a szegényember? Ahhoz, hogy éljen, munkát kell találnia, pénzt kell keresnie. A szegényember-Magyarország most működő tőkét keres, kunyerál, mint tizenöt-húsz éve már teszi ezt. És jönnek a jóságos bankárok, tankok nélkül, katonák nélkül, kérlelhetetlenül. Jönnek a középkori Fuggerek utódai – családnevükből származik fukar szavunk – és megtanítják nekünk, mi a tőzsde, a kamat, a

piacgazdaság.”¹⁶ A semlegesség kapcsán nem véletlenül vetődött fel a függetlenség kérdése is. Abban a különböző politikai szereplők szinte teljes egységben nyilatkoztak, hogy teljes függetlenség az aktuális világhelyzetben nem létezik – ugyanakkor más a szuverenitás egy részéről önként, mint parancsra lemondani. E narratívát és egyben a rendszerváltó politikai erők egységes álláspontját jól ábrázolták az évtizedeket emigrációban töltő történész, szerkesztő Borbándi Gyula megállapításai: „Magyarország érett arra, hogy önállóvá váljék nemzetként is. De ma, a huszadik század végén, a mai világpolitikai intézményrendszerben tökéletes szabadság, tökéletes függetlenség nem létezik. Mert ha nézem az európai egységet, amely felé Magyarország is törekszik, tagjává akar válni az európai közösségnek, az bizony, az állami szuverenitásnak elég nagyfokú csorbításával, korlátozásával jár. Tehát sok mindent kell majd vállalni és megtenni a közös európai érdekért, amit esetleg nem tenne meg az ország, ha csak a maga fejével gondolkodnék és a maga érdekét tekintené. Ezek nem politikai természetű korlátok, főképp gazdaságiak. Látni az európai közösséghez tartozó országokban is gazdasági áldozatokat. Tehát valamiféle függőség megmarad. De persze más a szabadon választott függőség, mint a ránk kényszerített. Ha a magyarság úgy érzi, hogy a politikai Európához való tartozás – mert egyébként Európához

¹³ Takács i. m. 1991, 5. Für Lajos ugyanakkor a katonai blokkok ügyében érezhetően tartózkodóbb álláspontot képviselt Antall József miniszterelnökhöz képest. Míg Antall már 1990-ben az észak-atlanti térség iránti elkötelezettségét hangsúlyozta, majd 1991 nyarán a kormány a hivatalos kapcsolatfelvételt is kezdeményezte, a honvédelmi miniszter arról beszélt: Magyarország a NATO katonai szervezetét stabilizáló tényezőnek tekinti, de abba nem kíván belépni. „A Für Lajos által képviselt – Antall József miniszterelnök elképzeléseivel szöges ellentétben levő – katonai blokkon kívüliség, a »blokksemlegesség«, szerény megítélésem, meggyőződésem és magánvéleményem szerint geostratégiai jelentőségű gondolat volt abban az időben. Geostratégiai jelentősége akkor érvényesülhetett volna igazán, ha az ún. »Köztes Európa«, másként szólva, Kelet-Közép-Európa államaival, Lengyelországgal, Szlovákiával és Csehországgal összefogva egységes katonapolitikai és stratégiai elvek szerint egyezségekre jutván, mindnyájan a pozitív katonai semlegességet választottuk volna” – fogalmaz tanulmányában Mészáros Gyula. In: Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a megváltozott biztonsági környezetben, 1990–1994*. In: *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában. Néphadseregből – Magyar Honvédség II*. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek 28/2., [293–361.] 301–303.

¹⁴ Kukorelli István: *Idegen fegyveres erők jelenléte*. *Magyar Nemzet*, 1991. 06. 29. 5.

¹⁵ Szentmihályi Szabó Péter (1945–2014): költő, író. 1990 után a Külügyminisztérium sajtófőnöke.

¹⁶ Szentmihályi Szabó Péter: *Mi, magyarok*. *Zalai Hírlap*, 1991. 06. 22. 7.

tartozik – olyan érdek, ami megéri az áldozatokat, akkor ezek nem fognak nehezünkre esni igazán.”¹⁷

Szintén sok helyen előkerülő figyelmeztetés volt az, hogy a szovjet kivonulással az esetleges felelősségáthárítás lehetősége is nagy mértékben beszűkült. Ludassy Mária filozófus és a fent már idézett Pethő Tibor azt latolgatta, hogy a külső ellenség távozása hogyan hat majd a magyar társadalomra. Előbbi kijelentő módon jelezte, hogy a külső megszállás lezárása a „nemzetietleneknek bélyegzetek” vegzálásához vezet, míg utóbbi inkább csak óvott a belső ellenségeskedéstől.¹⁸ Lázár Ervin¹⁹ szépirodalmi magaslatokba emelkedő írása a *Pesti Hírlap* megszállóktól búcsúzó különszámában jól érthetően mutatott rá arra, hogy a több évtizedes megszállás lelki hatásai nem szűnnek meg az utolsó szovjet katona eltávozásával egy időben: „Lehetséges, hogy a véreskezű Haynau megszálló csapatai máig sem vonultak ki Magyarországról? A pökhendi ulánusok és hetyke dragonyosok kemény csizmasarkai még most is tapossák, ha nem is a haza földjét, de azt a territóriumot, amely nem helyezhető el a szokványos dimenziókban?

Amely legeslegbelül rejtőzik bennünk, tudva-tudatlanul, de éppen annyira a nagybetűs Hazához tartozik, mint a Balaton, a Hortobágy vagy a pálfai Öreghegy.”²⁰ Arra, hogy a szovjetek távozása nem egy különálló esemény, hanem a magyar történelem egy jól követhető vonulatának része, több évszázados küzdelem betetőzése,²¹ nemcsak Lázár hívta fel a figyelmet, de a legpatetikusabban kétségtelenül ő tette mindezt. Sorai nemcsak a fizikai, de a lelki megszállástól való felszabadulás fontosságára is felhívták a figyelmet. „Viktor Silov tábornok Volgája, mint egy nagy, fekete koporsó átúszik a hídon. De az eseménynek nincs vége. Vonulnak Haynau dragonyosai és vértesei, vonul kifelé az aradi, sörrel koccintó hóhérsüllyem. Megy I. Szulejmán, megy Szokoli Mohamed ruméliai beglerbég, III. Murad, I. Ahmed, basák, agák, cugfűrerek és lityinántok. Vonulnak legbelülről is. Hallom az ünnepi zenét, szól a síp, dob, nádihegedű. Nem vérzik már a gólya lába.”²²

Hogy hogyan függ össze az aktuális esemény és a történelmi kontextussal, valamint mennyire része az egyes személyes emlékezete az egész haza múltjának,

¹⁷ Rab Nóra: Búcsú a megszállóktól. Beszélgetés Borbándi Gyulával. *Pesti Hírlap*, 1991. 06. 22. 12. Az egyetértés és a hasonló gondolatok miatt néhány idézet a különböző megszólalóktól. „A csapatok kivonása szimbolizálja a függetlenséget, de látni való, manapság olyan nagy a kölcsönös függőség a világban, hogy teljes és maradéktalan függetlenséggel nagyhatalmak sem dicsekedhetnek. A Szovjetunió pedig itt marad szomszédságunkban, amiről a nagy harangzúgásban sem szabad megfeledkezni.” (Horn Gyula). „Egy országnak joga és módja van lemondania szuverenitása egy részéről éppen a nemzet érdekében. Európa jelenleg abba az irányba tart, hogy esetleg több független döntéssel kell lemondanunk valamiről azért, hogy döntéseinkkel harmonikusan illeszkedjünk a nemzetek közösségéhez.” (Göncz Árpád). „Természetesen megnehezíti a lépéseinket, súlyosbítja a helyzetünket 21 milliárdos adósságunk és főleg az a lény, hogy ebben az esztendőben hazánkat összesen négy milliárd dolláros kamat- és tőketörlesztés terheli. Ez kétségtelenül függőséget is jelent. Adósságunk közel 40 százaléka német, közel 40 százaléka japán, ugyanakkor a Magyarországon befektetett külföldi működő tőkének a fele amerikai. Lépéseinket és magatartásunkat befolyásolják ezek a tényezők, de függetlenségünket minden körülmények között igyekszünk megőrizni.” (Antall József). „Furcsa, de a teljes nemzeti szuverenitás helyreállításának pillanatában már el kell kezdenünk lelki felkészítést magunkat az európai országok integrálódásainak következményeire. Az Európai Gazdasági Közösségbe való belépési szándék, az új európai biztonsági rendbe való illeszkedés mind a nemzeti szuverenitás bizonyos mértékű, saját akaratunkból történő feladását is jelenti majd.” (Orbán Viktor). M. G.: Horn: 1985 óta mondjuk, hogy menjenek. *Népszabadság*, 1991. 06. 19. 6.; Wintermantel i. m. 1991, 6.; Kristóf i. m. 1991, 6.; Orbán Viktor: Új típusú szuverenitás felé. *Magyar Nemzet*, 1991. 06. 22. 7.

¹⁸ Ludassy Mária: Formális köszöntő helyett tartalmi vita. Beszélgetés Eörsi Istvánnal fennállásának 60. évfordulóján. *Beszélő*, 1991. 06. 15. [38–40.] 40.; Pethő i. m. 1991, 1.

¹⁹ Lázár Ervin (1936–2006): író, meseíró. 1989-ben a *Magyar Fórum* alapítója, később a *Pesti Hírlap*, a *Magyar Nemzet* munkatársa és a *Hitel* olvasószerkesztője.

²⁰ Lázár Ervin: A gólya lába. *Pesti Hírlap*, 1991. 06. 22. 12.

²¹ A törökkori párhuzamok meglehetősen gyakran jelentek meg a korabeli publicisztikákban. Pethő Tibor szerint a valóra vált függetlenségért küzdöttek a legjobbak Mohács, 1526 óta. Szintén idáig vezette vissza a függetlenség elvesztését Inotay Ferenc, a Kereszténydemokrata Néppárt képviselője. 1541, Buda török elfoglalásának dátuma és az ország három részre szakadása szintén a megszállás egyik kezdődátumaként jelenik meg. E vonulatba tartozik a *Népszava* egy olvasói levele, amelynek szerzője 1686-cal, Buda keresztény felszabadításával vont párhuzamot. In: Pethő i. m. 1991, 1.; Faggyas i. m. 1991, 3.; Bozsik i. m. 1991, 6.; Gazdag László: 1991. június 30. Avagy történelmi hányattatásaink. *Fejér Megyei Hírlap*, 1991. 06. 30. 5.; Maráczky László: Van ok az ünneplésre! *Népszava*, 1991. 06. 18. 9.; Fakász Tibor: Kinek az ünnepe? *Veszprémi Napló*, 1991. 06. 27. 2. Több írás a szovjet kivonulás kapcsán az 1941. júniusi, Szovjetunióval való hadüzenetküldést emelték ki, mint a megszállás egyik közvetlen előzményét. Lásd: Gyertyán i. m. 1991, 8.; Javorniczky István: Mitől függ a függetlenség? *Magyar Nemzet*, 1991. 06. 24. 7.; Király Edit: A sors kivételes ajándéka. Beszélgetés Für Lajos honvédelmi miniszterrel. *Ring*, 1991. 06. 25. [18–20.] 19.

²² Lázár i. m. 1991, 12.

arra jó példa Antall Józsefnek, Magyarország történelmi-miniszterelnökének beszéde Somlósárhely határában, június 30-án. Antall beszéde elején helyi kötődését hangsúlyozva idézte meg a szovjet bevonulást,²³ majd az orosz megszállás történelmi kontextusát keretezte.²⁴ A függetlenség kivívásának eredőjét és mintáját 1956-ban láttatva, jelezve azt is: nem igaz, hogy a magyar társadalomnak nem volt szerepe a változások kivívásában: „Most arra is emlékezhetünk, hogy ami 1956-ban nem sikerült, ahhoz újra hozzá kellett fognunk 1988–89-ben, amikor a világ külső körülményei, a Szovjetunió belső viszonyai lehetővé tették azt, hogy megkíséreljük békés úton, békés eszközökkel kivívni a magyar szabadságot és véglegesen megbuktatni a kommunista politikai rendszert. Nem mondhatjuk azt, hogy ezt egy kormány, egy párt, vagy egyszerűen mi, magyarok hajtottuk végre. Akkor nem lennénk hűek a történelmi igazsághoz. De hogy komoly részünk volt benne, azt ne tagadja le senki.”²⁵

„Kérem Altábornagy Úr intézkedését arra, hogy 1991. június 29–30-án a Magyar Honvédség valamennyi laktanyájában és intézményében tüzzék ki a nemzeti zászlót. Azon helyőrségekben, ahonnan a hónap folyamán az utolsó szovjet alakulatok eltávoznak, a helyőrségparancsnokok szervezzék meg a fentieknek megfelelő szellemű, külsőségeiben szerény, egyszerű, katonás elköszönést. Ezzel a régen várt nappal új fejezet kezdődik nemzetünk történelmében. Bízom abban, hogy a Magyar Honvédség személyi állománya teljes felelősséggel átérzi a független Magyar Köztársaság honvédelmének jelentőségét, és a jövőben legjobb

Lázár Ervin író, meseíró. Fotó: Wikimedia Commons
 képességeit adva teljesíti a haza iránti kötelességét” – írta június 3-ai utasításában Für Lajos honvédelmi miniszter Lőrincz Kálmánnak, a Magyar Honvédség parancsokának.²⁶ A szovjet csapatok kivonulása alkalmából – belföldön is vitát kiváltó módon – június 30-án megkondultak a templomok harangjai – ám Viktor Silov, a szovjet Déli Hadseregcsoporthoz tartozó utolsó parancsnok már 1991. június 19-én elhagyta az országot.

²³ „Nem titkolom, nagyon sok helység, nagyon sok város hívott, de ma, amikor a visszanyert magyar szabadságra gondolunk, amikor a magyar függetlenség visszaszerzésének napját megéljük, oda akartam visszajönni, ahol Somlójénőtől – az egykori Kisjenőtől – Oroszlig szinte minden temetőben nyugszik valakim. 1945. március végén, amikor a front átvonult a Somló hegyen, s ezen a környéken vonultak vissza a német csapatok, és bejöttek a szovjet csapatok, akkor is itt voltam. Most visszatérhettem arra a helyre, ahol önökkel, az önök szüleivel, nagyszüleivel vagy akár dédszüleivel együtt átélhettem a megpróbáltatásokat, mindazt, ami együtt járt a front átvonulásával és a szovjet hadsereg egy kissé hosszúra nyúlt ideiglenes itt-tartózkodásával. Itt éltem együtt mindnyájukkal, és ez kötelezővé tette számomra, hogy ezt a meghívást fogadjam el.” Antall József: Vége a megszállásnak! In: Uő: *Modell és valóság II. Politikai beszédek, interjúk itthon és külföldön*. [Szerk. Soós Kálmán]. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2015, [462–470.] 462.

²⁴ „Magyarország ezeréves államisége alatt sokféle ellenség, sokféle idegen katona fordult meg ezen a földön, de a Kárpát-medence különleges földrajzi elhelyezkedése hozzájárult ahhoz, hogy itt nem került sor az elmúlt évszázadokban orosz katonai jelenlétre. Csak 1849-ben, a magyar szabadságharc leverésére érkeztek ide a bécsi udvar kérésére; behívták őket, hogy leverjék a magyar szabadságharcot. Ez volt a világsi fejezetének előzménye. [...] Azt is ki kell mondani: mi soha bele nem nyugodtunk abba, hogy Magyarországon idegen megszállás maradjon fenn, és egy tőlünk idegen politikai, gazdasági, társadalmi rendszer uralja ezt a nemzetet! Háromszor kísérletet tett ez az ország: 1945-ben Magyarországon voltak szabad választások, bár a szovjet hadsereg és a szövetséges ellenőrző bizottság felügyelete alatt. Ez a szabad választás jelezte a magyar nép akaratát: a kommunista párt minden segédlettel együtt mindössze 17 százalékot kapott. [...] A második alkalom 1956-ban volt. 1956-ban itt jártam, az első autók egyikével jöttem ki a körülfűrt Budapestről, és vittem el apámat. Akkor egy rövid beszédet mondtam Devecserben, Dobán és Borszöröcsökön, ismertetve a budapesti eseményeket. Ne felejtsek el azt sem, hogy a 301-es parcellában van egy idevalósi halott is, egy Modory fiú Borszöröcsökről, akit ártatlanul végeztek ki, csupán mert fegyverrel a kézben látták. Ő is e vidék hősei közé tartozik.” Uo. 463–465.

²⁵ Uo. 465.

²⁶ Für Lajos: Lőrincz Kálmán altábornagynak. *Magyar Honvéd*, 1991. 06. 07. 15.